

Den svenska tillväxtskolan

Dan Johansson & Nils Karlson

Det finns ett antal forskare i Sverige som studerar tillväxt och industriell utveckling utifrån ett dynamiskt marknadsorienterat perspektiv, vilket i flera viktiga avseenden – såväl teoretiska som empiriska – skiljer sig från traditionell nationalekonomisk forskning. Denna akademiska tradition är unik, även internationellt, och vi har därför valt att kalla den inriktning som dessa forskare representerar *Den svenska tillväxtskolan*. Denna betonar att ekonomisk tillväxt är en evolutionär process där entreprenörskap och innovationer spelar en central roll. Det nya utmanar det gamla i en process av *kreativ förstörelse* som leder till industriell utveckling. Utifrån detta perspektiv är tillväxt det samlade resultatet av enskilda företags nyetablering, expansion, kontraktion och avveckling. Likaså har utformningen av de institutioner eller spelregler som påverkar entreprenören och företagandet en avgörande betydelse för tillväxten.

Den empiriska förankringen är större i *Den svenska tillväxtskolan* än i många andra traditioner inom nationalekonomin. De bärande idéerna har i hög grad utvecklats genom studier av riktiga företag och faktiska industriella förlopp. Fallstudier, där ett omfattande arbete läggs ner på att samla in data och studera enskilda företag, följa produkter och spridningen av enskilda tekniker, har regelmässigt gjorts och intervjuer är vanligt förekommande. Vidare menar dessa forskare att en förståelse för ekonomisk tillväxt även kräver en öppenhet mot andra discipliner, kanske främst mot ekonomisk historia, men också mot andra samhällsvetenskaper, såsom företagsekonomi, statsvetenskap och sociologi, såväl som mot naturvetenskapliga och tekniska ämnen.

Syftet med detta kapitel är att närmare presentera de bärande idéerna och viktigaste resultaten inom *Den svenska tillväxtskolan*.

Mest känd inom denna tradition är Erik Dahmén som har introducerat en rad nya begrepp för att analysera industriell utveckling och ekonomisk tillväxt.¹ Andra centrala bidragsgivare är Gunnar Eliasson² och Bo Carlsson³. De har alla tre varit verksamma vid Industriens utredningsinstitut i Stockholm, där det under lång tid fanns en stark tradition med inriktning

---

¹ Dahmén, 1942, 1950, 1980, 1988.

² Eliasson, 1990, 1995 och Eliasson & Eliasson, 1996.

³ Carlsson, 1995, 1997, 2002.

mot den industriella omvandlingens dynamik. Förutom de ovannämnda kan därför t ex även Tore Browaldh, Axel Iveroth, Lars Nabseth, Jonas Nordensson, Ingvar Svennilson och Jan Wallander nämnas som forskare med anknytning till traditionen. Med undantag för dem som medverkar i denna antologi, samt även exempelvis Klas Eklund och Lennart Erixon, finns det emellertid under senare år knappast några nationalekonomer som har intresserat sig för detta perspektiv på ekonomisk tillväxt. Inom andra forskningsdiscipliner, t ex företagsekonomi och ekonomisk historia, finns det dock flera aktiva forskare i Sverige som är influerade av traditionens idéer. Det gäller exempelvis ekonomhistoriker som Lennart Schön och Jan Glete.⁴

Rötterna till *Den svenska tillväxtskolan* går dock längre tillbaks i tiden, åtminstone till Knut Wicksell⁵ och Johan Åkerman⁶. Den tidige Joseph Schumpeter har även haft ett stort inflytande på traditionen, och hans teorier om entreprenörskap och ekonomisk utveckling utgör grundfundament i skolbildningen.⁷ Det finns även tydliga influenser från den skötteriiska skolan, särskilt F A Hayek.⁸ En annan viktig inspiratör är Thorstein Veblen och hans kritik av statiska jämviktsmodeller inom nationalekonomin.

Utmärkande för dessa forskare är ett kritiskt förhållningssätt till ekonomiska modeller som fokuserar på jämviktstillstånd och statistiska aggregat. För att kunna förstå industriell omvandling och ekonomisk tillväxt krävs, menar man, att intresset riktas mot marknadsprocessen och *innehållet* i den industriella utvecklingen, dvs uppkomsten av nya varor, ny teknik, ny organisation och nya marknader och dessa nyheters kamp med och seger över äldre varor, metoder, etc. Samtidigt är man kritisk emot den ekonomiska historieforskningens teorilöshet och brist på generaliserbara resultat. Med Dahmén's egna ord måste en analys av industriell omvandling ta sin utgångspunkt i teori med följande karakteristika:

Teorin måste först och främst ha *mikrobaserad* utan att därför vara enbart partiell som den nyklassiska, komparativa statiken. Mikroanalysen måste alltså ha siktet inställt på en makrobild, dvs den måste inbegripa mikroenheternas inflytande på sin omgivning. Detta betyder bl a att man måste *ge marknaderna* en central plats i analysen, eftersom det i hög grad är dessa som slår broar mellan makro och mikro. I sin tur innebär detta att begreppet konkurrens i betydelsen *tävling* måste komma i centrum, alltså inte den "rena konkurrensen" enligt nyklassiska teorin. Slutligen måste teorin beakta de "institutionella"

---

⁴ Se exempelvis Schön, 2000 och Glete, 1994.

⁵ Wicksell, 1898.

⁶ Åkerman, 1928, 1939, 1944, 1950.

⁷ Schumpeter, 1911. Inflytandet från den senare Schumpeter, 1942, är dock mindre.

⁸ Se Dahmén, 1950, s 7-9 och Dahmén 1980, s 38-45.

förhållanden som har betydelse för mikroenheterna och deras samspel på marknaderna. Med ”institutionella” förhållanden menas då den miljö som bestäms av sociala, legala och politiska faktorer och som ständigt förändras bl a genom ekonomisk politik.⁹

Inom *Den svenska tillväxtskolan* har väsentliga steg tagits mot en sådan teori. I det följande kommer vi att redogöra för Dahmén's teori om *utvecklingsblock*¹⁰, som främst betonar den fysiska dimensionen av industriell utveckling, Carlssons teori om *teknologiska system*¹¹, som förenklat uttryckt fokuserar på teknologins betydelse för industriell dynamik, och Eliassons teori om *kompetensblock*¹², som särskilt betonar betydelsen av kompetens och humankapital för ett dynamiskt näringsliv och ekonomisk tillväxt. Vi kommer även att fördjupa oss i entreprenörens roll och diskutera institutionernas avgörande betydelse för den ekonomiska tillväxten. Dessutom kommer vi kortfattat att relatera *Den svenska tillväxtskolan* till traditionell nationalekonomi. Vi inleder med ett avsnitt om tillväxt och marknadsdynamik.

Tillväxt och marknadsdynamik

Den svenska tillväxtskolan baseras, som framgått, på en förståelse av marknadsekonomin som en evolutionär process. Denna process sker dock inom en viss institutionell ram där näringsfrihet och privat äganderätt står i centrum. Marknadsekonomin baseras nämligen på frivilliga avtal och enskilt ägande.¹³ Varje aktör, entreprenör eller finansiär, köpare eller säljare, konsument eller producent, industrialist eller arbetare, fattar sina egna självständiga beslut utifrån den kunskap, den information och önskemål han eller hon själv har.

Konsumenterna kan köpa de varor och tjänster de föredrar från vilken producent de önskar. Vem som helst kan också starta ett företag och producera vilka varor och tjänster som helst (därmed inte sagt att någon är beredd att köpa dem).

Frivilligheten som grundval i marknadsekonomin har genomgripande konsekvenser för den industriella utvecklingen och den ekonomiska tillväxten. Eftersom transaktionerna baseras på frivillighet är det en vinstmöjlighet för nya såväl som för etablerade företag att förbättra produktionen eller att tillverka nya varor och tjänster som konsumenterna föredrar framför de gamla. Misslyckas företagen med att effektivare än konkurrenterna producera de varor tjänster som konsumenterna värderar högst, kommer de att slås ut.

---

⁹ Dahmén, 1980, s. 38.

¹⁰ Dahmén, 1950.

¹¹ Carlsson & Stankiewicz, 1991.

¹² Eliasson 1995, och Eliasson & Eliasson, 1996.

¹³ För en utförlig analys, se Karlson 2002, s 104-115.

Den marknadsekonomiska processen kan därför beskrivas som en process för att generera och tillämpa ny kunskap - kunskap som inte tidigare existerade eller som inte tidigare utnyttjades. Med Hayeks ord fungerar marknadskonkurrensen som en ”upptäcktsprocedur”¹⁴ där nya och bättre metoder och erbjudanden skapas genom experimentell selektion.

Industriell utveckling och ekonomisk tillväxt kan således ses som *en dynamisk process för att generera, identifiera, välja, utveckla, utvidga och exploatera affärsidéer*. Ordet affärsidé beskriver mycket väl problemets karaktär. Sådana idéer uppstår genom en kreativ process i hjärnan hos enskilda individer. Idén uppstår alltid i hjärnan hos *en* människa även om idén som sådan kan stimuleras av interaktionen *mellan* människor.

Företag bildas för att kommersialisera nya affärsidéer – ett nytt företag är således en juridisk person för att kommersialisera en ny affärsidé. Med detta synsätt blir den mänskliga kreativiteten den viktigaste produktionsfaktorn enligt *Den svenska tillväxtskolan*.

Marknadsekonomin sätter dock en mycket viktig restriktion på kreativiteten: affärsidén måste upplevas som bättre än existerande lösningar; i annat fall blir den bortsorterad i konkurrensen. Innan affärsidén är testad på marknaden är det omöjligt att veta dess utfall, d v s om idén är lönsam eller inte. Marknadsekonomin kan därför liknas vid en experimentverkstad och varje idé och varje företag kan betraktas som ett affärsexperiment som testas på marknaden. Eliasson beskriver processen som ”den experimentellt organiserade ekonomin”.¹⁵

För att skapa tillväxt krävs således nya idéer om hur produktionen kan förbättras och hur värdet av produktionen kan genereras och tas i bruk. Idéer *genereras* överallt i det ekonomiska systemet. De uppstår i enorm mängd och varhelst i tid och rum individer bedriver ekonomisk verksamhet. De ekonomiska aktörerna *identifierar* olika alternativa affärsidéer och *väljer* att *utveckla* de idéer som har högst förväntad ekonomisk avkastning. En affärsidé behöver också *utvidgas*. Med detta menas att den ska ”skalas upp”, d v s industrialiseras, och eventuellt även tillämpas på andra områden än vad den ursprungligen var avsedd för. Slutligen måste idén ge vinst. Det är det avgörande testet för affärsidén. Vinsten fungerar som en selektionsmekanism; det är endast vinstrika företag som kan betala alla kostnaderna samt ge ägarna en acceptabel avkastning på eget kapital.¹⁶

Enligt detta synsätt drivs den ekonomiska utvecklingen, för det första, av möjligheten att öka vinsterna genom att förbättra verksamheten och, för det andra, av hotet från andra företag som

---

¹⁴ Hayek, 2002.

¹⁵ Eliasson, 1987, 1996.

¹⁶ Jämför Alchian, 1950.

också önskar öka sina vinster. Detta hot kan beskrivas med ett ord: konkurrens. Konkurrens skapas just genom rätten för varje konsument att fritt välja mellan utbudet av varor och tjänster och mellan olika producenter och genom rätten för varje individ att etablera företag med valfri inriktning och produktutbud. Varje företag är tack vare detta hot från verkliga eller inbillade konkurrenter tvingade att kontinuerligt förbättra sin verksamhet, och detta oavsett hur framgångsrikt företaget för tillfället är.

Industriell omvandling innebär således såväl tillkomsten av nytt som avvecklingen av gammalt. Tillväxt uppstår därför som det samlande resultatet av:

1. nyföretagande
2. expansion av existerande företag
3. kontraktion av existerande företag
4. avveckling

Det är genom nyföretagande som grunden för långsiktig industriell utveckling läggs, men lika viktig är att existerande företag kan expandera och utvecklas. Även kontraktion och avveckling av olönsamma verksamheter är en viktig förutsättning för tillväxt eftersom det bidrar till att frigöra resurser till ny verksamhet. I samtliga dessa avseenden måste marknadsprocessen och de institutioner som omgärdar den fungera väl för att industriell omvandling och långsiktig tillväxt ska kunna äga rum.

Det finns en rad empiriska studier som bekräftar att denna dynamiska marknadssyn är fundamental för att förstå ekonomisk tillväxt eller avsaknaden av sådan. Till exempel har Davidsson m fl visat att antalet företagsstarter ("trials") och företagsnedläggelser ("errors") är viktiga för att förklara sysselsättningen i en region.¹⁷ Regioner som endast uppvisar många nyetableringar eller avvecklingar har inte samma positiva sysselsättningsutveckling som regioner där ett högt nyföretagande kombineras med hög nedläggning av företag. Likaså visar Johansson att industrier med hög nyetablerings- och avvecklingstakt, d v s många experiment (lyckade såväl som misslyckade) växer snabbare än andra industrier.¹⁸ Flera andra exempel presenteras längre fram i denna antologi.

---

¹⁷ Davidsson m fl, 1994.

¹⁸ Johansson, 2001.

Utvecklingsblock

Erik Dahmén verkade under lång tid vid Handelshögskolan i Stockholm, men han var också nära knuten till Enskilda banken och Wallenbergsfären. Därmed hade han en direkt koppling till praktisk företagareverksamhet. Dahmén har i flera avseenden utvecklat den ovan beskrivna synen på industriell utveckling och marknadsdynamik.¹⁹ Dahmén, som var elev till Johan Åkerman, influerades tidigt av Schumpeters tidiga verk.²⁰ Redan i sin licenciatavhandling 1942 vidareutvecklade han dennes syn på entreprenörskap och industriell utveckling, men det stora bidraget görs i hans avhandling 1950 om svensk industriell företagareverksamhet och industriell utveckling under mellankrigstiden.

Avhandlingen är än idag oöverträffad såväl vad gäller empiriskt innehåll som analytiskt djup. Det han gav sig på var nämligen att empiriskt beskriva och analysera stora delar av svenskt näringsliv under perioden 1919-1939 med syfte just på att förbättra vår teoretiska förståelse av industriell omvandling och ekonomisk tillväxt. Uppgiften sägs vara att systematiskt studera såväl företagsbildning och företagsutveckling, som ”företagsdöd”.²¹

Enligt hans synsätt pågår en ständig kamp mellan nytt och gammalt i ekonomin. Nya innovationer konkurrerar ut gamla kombinationer av produktionsfaktorer. Entreprenöriell företagareverksamhet och teknisk utveckling är de drivande krafterna i denna omvandlingsprocess.

För enskilda industrier får detta till följd att företagen kan utsättas såväl för *marknadssug* (ökad efterfrågan) som för motsatsen. Industrin kan också själv genom egna åtgärder, som kvalitetsförbättringar, reklam och sänkta priser, åstadkomma vad Dahmén kallar en *marknadsutvidgning*, med ökad produktion som följd. Självklart kan industrins marknad även krympa genom ökad konkurrens eller minskad efterfrågan. Väsentligt är även att ta hänsyn till de *felinvesteringar* som görs av de enskilda företagen. Även dessa kan leda till att industrin ifråga stagnerar. Olika politiska åtgärder och andra omvärldsfaktorer påverkar naturligtvis även den industriella utvecklingen. Sammantaget innebär dessa faktorer att industrin utsätts för ett *omvandlingstryck*, vilket alltså kan vara såväl expansivt som kontraktivt.

I denna dynamiska process är det olika företagare och entreprenörer som är de drivande krafterna. Det är dessa som tar initiativet till att identifiera och kommersialisera de affärsmöjligheter som innovationer skapar. Men på grund av att olika delar av samhället

---

¹⁹ Se särskilt Dahmén, 1942, 1950, 1980, 1988.

²⁰ Schumpeter, 1911.

²¹ Dahmén, 1950, s 54.

utvecklas i olika takt, kan inte alltid potentialen omedelbart utnyttjas, strukturella spänningar uppstår. Därmed uppstår förutsättningar för utvecklingen av olika *utvecklingsblock*. För att de industriella möjligheterna ska utnyttjas fullt ut krävs allt som oftast *kompletterande investeringar* i andra branscher och produktområden, och när dessa skett har ett utvecklingsblock skapats.²² Dahmén förklarar själv detta begrepp på följande sätt:

En serie händelser i företagaverksamhet, teknisk utveckling (inkl innovationer) där de olika länkarna (leden) på ett eller annat påtagligt sätt har orsakssamband med varandra och betingar varandra. ... Ett utvecklingsblock kan tillkomma utan att medveten styrning skett i syfte att skapa blocket i fråga. ... I andra fall kan en mer eller mindre klar uppfattning av ett blocks möjligheter ha uppfattats i förväg och har påverkat företagaverksamheten. ... I de olika slag av utvecklingsblock som företagaverksamhet kan leda till spelar den tekniska utvecklingen ("teknik" fattad i vid mening) i regel en viktig, ofta avgörande roll. Deras uppkomst är inte sällan beroende av att tekniska problem i ett eller flera led blir lösta genom en viss bestämd eller teknologisk eller teknisk utveckling, kanske av att flera innovationer sker. ... Det är på denna punkt som en av företagaverksamhet beroende växelverkan mellan teknisk och ekonomisk utveckling i särskilt hög grad kommer in i bilden.²³

Ett annat sätt att uttrycka detta är att ett utvecklingsblock är ett sorts kluster (eller nätverk) av integrerad fysisk produktion och distribution som skapar kraftiga synergieffekter över tid och rum. Exempel på kända utvecklingsblock inom svensk industri går lätt att hitta inom exempelvis bil-, stål-, papper-, glas-, telekom-, media- eller läkemedelsbranscherna.

Värt att notera är även att framväxten att ett expansivt utvecklingsblock i regel fordrar god likviditet och stor långsiktighet, eftersom investeringarna ofta inte kommer att ge positiv avkastning förrän större delen av blocket blivit färdigt.²⁴

---

²² Ett exempel som nämns i Dahmén, 1950, är när tekniken för att såga virke förbättrades, men att den nya tekniken inte till fullo kunde utnyttjas av sågverken vid Norrlandskusten förrän transportlederna för timmer förbättrats. Kompletterande investeringar krävdes i form av att flottlederna byggdes ut och rensades. När detta var gjort hade ett utvecklingsblock skapats.

²³ Dahmén, 1980, s 49-50.

²⁴ Dahmén, 1950, s 395.

Teknologiska system

Bo Carlsson är en av Dahmén's mest kända efterföljare, numera verksam vid Case Western Reserve University i Ohio. Han har särskilt betonat teknologiska innovationers betydelse för den industriella utvecklingen och har vidareutvecklat teorin om *teknologiska system* för sin analys. Ett teknologiskt system definieras som ett "networks of agents interacting in a given area of technology, operating within a particular infrastructure, to generate, exploit and diffuse technology."²⁵ Det är således främst uppkomsten och tillämpningen av en generisk teknologi i många olika industriella applikationer som avses, t ex användningen av bioteknik i olika industrier.²⁶ Samtidigt betonas i flera av Carlssons bidrag att det är flödet av kunskap som håller ihop det teknologiska systemet snarare än flödet av varor och tjänster. Det teknologiska systemet kan delas upp i tre dimensioner: (1) En kognitiv dimension som representerar de nya tekniska möjligheter aktörerna kan föreställa sig, (2) en organisatorisk och institutionell dimension där samspelet mellan enskilda individer och nätverk av individer tar plats för att utveckla de nya teknologierna och (3) en ekonomisk dimension bestående av de aktörer som kommersialiserar; se vidare kapitel 4 i föreliggande antologi.

Kompetensblock

Gunnar Eliasson, professor i industriell ekonomi vid Kungliga tekniska högskolan i Stockholm, är den forskare som vid sidan av Dahmén har lämnat några av de viktigaste bidragen till *Den svenska tillväxtskolan*.²⁷ Eliasson framhåller i högre utsträckning än Dahmén och Carlsson den icke-fysiska och icke-tekniska dimensionen av produktionen. Han betonar att det krävs såväl teknisk som ekonomisk kompetens för att generera och utnyttja affärsmöjligheter. Utan ett sammanhållet vad han kallar *kompetensblock*, med distinkta men kompletterande kompetenser kommer aldrig så många innovationer eller insiktsfulla entreprenörer ändå inte att kunna skapa någon tillväxt.

Enligt Eliasson är kompetensen en individbunden produktionsfaktor. Liksom övriga produktionsfaktorer är den knapp och således måste man hushålla med den. Kompetensen skiljer sig dock i ett viktigt avseende från de övriga produktionsfaktorerna: kompetensen är överordnad de andra produktionsfaktorerna då den fungerar som en hävstång på värdet av

---

²⁵ Carlsson & Stankiewicz, 1991, s 111.

²⁶ Se t ex Carlsson, 2002.

dessa. Produktionsfaktorer, som maskiner och byggnader, har inget värde om de inte används för att producera de varor och tjänster konsumenterna efterfrågar så effektivt som möjligt. Detta avgörs av kompetensen hos ledningen och de anställda i ett företag.

Enligt Eliasson kan därför ett företag beskrivas som ett *kompetent team*²⁸ – ett lag av kompetenta medarbetare – med syftet att skapa vinster genom att generera, identifiera och kommersialisera affärsidéer. Den främsta uppgiften i ett företag är enligt detta synsätt att organisera kompetenta människor, vilket är företagsledningens uppgift. Företagsledningens kompetens är således den viktigaste kompetensen inom ett företag. Detta inbegriper bl a att konvertera osäkerhet om affärsidén och affärsklimatet till subjektivt kalkylerbara risker. Det ingår också att rekrytera och träna nya talanger, och att skapa incitament för personalen.

Den för industriell utveckling nödvändiga kompetensen är dock inte bara knuten till det enskilda företaget. Ett *kompetensblock* är den totala insatsen kompetenser som krävs för att skapa, välja och identifiera lönsamma produkter samt föra dem till produktion i industriell skala.²⁹ Utan dessa kompetenser kommer den experimentella selektionsprocessen på marknaden inte att fungera. I kompetensblockets aktörer ingår:

1. *Avancerade kunder* som är behjälpliga med produktutveckling m m. I denna roll ligger således inte endast att köpa en produkt utan också att vara delaktig i utvecklingen av produkten och ge en uppfattning om den framtida efterfrågan;
2. *Uppfinnare* som generar idéer och löser olika problem. Det handlar om såväl tekniska som organisatoriska problem;
3. *Innovatörer* som håller ihop och administrerar större projekt. Innovatörerna har en liknande funktion som uppfinnarna, om än i större skala;
4. *Entreprenörer* som identifierar intressanta uppfinningar och introducerar dem i marknaden. De organiserar och ansvarar således för den inledande kommersialiseringsfasen;
5. *Industrialister* som organiserar och ansvarar för den senare kommersialiseringsfasen. Den industriella kompetensen består således i att expandera den ursprungliga innovationen och ta den till industriell skala. Industrialisterna utvecklar och leder det lilla företaget till ett stort;

---

²⁷ Se särskilt Eliasson, 1990, 1996, och Eliasson & Eliasson, 1996.

²⁸ Eliasson, 1990.

²⁹ Eliasson, 1995, och Eliasson & Eliasson, 1996.

6. *Venturekapitalister* som i en tidig utvecklingsfas bedömer, värderar och finansierar innovationer och projekt. Venturekapitalisterna innehar en central funktion som är mer omfattande än att tillföra kapital till bolaget. Deras främsta uppgift är att bedöma ett projekts värde och prissätta det. Venturekapitalisterna är också viktiga därför att de bidrar med ledningskompetens och kontakter;
7. *Aktörer på andrahandsmarknaden* som kan prissätta och vidarefinansiera projekten. Venturekapitalisterna har en begränsad investeringshorisont och i deras affärsidé ligger att avyttra investeringsprojekten efter några år. Därför krävs i nästa fas andra kompetenta aktörer som ordna den fortsatta finansieringen.
8. *Yrkeskunnig arbetskraft* som krävs för produktion, distribution mm.

Det som definierar de olika aktörerna i kompetensblocket är den *funktion* de fyller.

Kompetensens exakta *inhåll* för att utföra funktionen specificeras dock inte i kompetensblocket. Det går att definiera vad en entreprenör ska göra, men inte hur han ska göra det.

Utifrån teorin om kompetensblock går det att dra en rad slutsatser om den industriella processen, bl a måste kompetensblocket vara *komplett* för snabb industriell utveckling och ekonomisk tillväxt. Den industriella och ekonomiska processen kan ses som en kedja av händelser, från uppfinning följt av innovation och spridning av innovationen. Varje aktör i kompetensblocket måste finnas representerad för att inte denna kedja ska brytas. En kedja är inte starkare än sin svagaste länk och det räcker med att en av funktionerna i kompetensblocket fattas, eller fungerar dåligt, för att den industriella och ekonomiska processen ska halta, eller stoppas helt.

Vidare måste varje funktion i kompetensblocket, t ex venturekapitalistfunktionen, representeras av en *kritisk massa* av aktörer. I detta specifika fall är detta viktigt bl a för att prissättningen av innovationerna vid de olika faserna av industrialiseringsprocessen ska bli så korrekt som möjligt. Finns det få venturekapitalister är risken påtaglig att uppfinnare och entreprenörer erhåller för låg ersättning för sina idéer och företag, vilket hämmar tillväxten. Många aktörer ökar också den bredd och variation i kompetensen varmed olika idéer genereras och utvärderas. Detta minskar risken för att dåliga projekt inte avbryts i tid eller för att potentiellt bra projekt (vinnarna) sorteras bort. Enligt *Den svenska tillväxtskolan* är det senare felet betydligare allvarligare än det förra.

Kompetensblocket, och den kompetens kompetensblockets aktörer representerar, går *inte* att planera fram. Kompetensblock formas spontant i marknaden av marknadens aktörer. Det innebär att det kan vara svårt att förutspå inom vilka områden framgångsrika kompetensblock kommer att bildas.³⁰ Däremot går det att utveckla institutioner och stifta lagar och regler som gynnar framväxten av konkurrenskraftiga kompetensblock.

Det finns intressanta likheter mellan Eliassons kompetensblock och Dahmén's utvecklingsblock och kompletterande investeringar. Dahmén poängterar behovet av kompletterande investeringar i fysisk materiel och kompletterande investeringar i närliggande teknologier för att en innovation ska bli framgångsrik, medan Eliasson poängterar behovet av kompletterande investeringar i kompetens. De två synsätten kompletterar således varandra.

Noteras bör att det finns stora likheter mellan aktörerna i kompetensblocket och de aktörer som Schumpeter³¹ menar krävs för ekonomisk utveckling. Schumpeter identifierade uppfinnare, entreprenörer och kreditgivare. I kompetensblocket är flera av dessa aktörer uppdelade. Vidare är den kompetenta kunden och den yrkeskunniga arbetskraften inkluderade i kompetensblocket.

Entreprenörens roll

Som framgått spelar företagaren eller entreprenören en central roll i *Den svenska tillväxtskolan*. Entreprenören och hans eller hennes funktion har en lång historia inom ekonomiskt tänkande. Redan under antiken diskuterades entreprenörens roll i ekonomin. Den franska 1700-tals ekonomen Richard Cantillon var den förste som formulerade en mer sammanhängande teori om entreprenörens och entreprenörskapets betydelse. Han betonade bl a att entreprenören var den aktör i ekonomin som tog på sig risk och tog initiativ till att utnyttja affärsmöjligheter. Robert Hébert och Albert Link gör en syntes av olika synsätt och definierar entreprenören som en aktör vilken "specializes in taking responsibility for and making judgemental decisions that affect the location, form, and use of goods resources, or institutions."³² De menar att definitionen inkluderar såväl historiska teman kring

---

³⁰ Jämför t ex med Lazerson & Lorenzoni, 1999, som drar slutsatsen att inget av de många framgångsrika industriella distrikten i Italien har planerats fram, eller gynnats av, aktiv industripolitik. Den industriella revolutionen i England baserades inte heller på någon statlig politik, Mathias, 1969, bortsett från radikala institutionella förändringar som gjordes för att skydda den privata äganderätten, North & Thomas, 1973.

³¹ Schumpeter, 1911.

³² Hébert & Link, 1989, s. 47.

entreprenörskap som risk, osäkerhet, innovationer varseblivning och förändring, som sådana aktiviteter som arbitrage, ägande, spekulering och resursallokering.

Den som haft störst inflytande på nutida forskares syn på entreprenören och hans roll torde dock vara Schumpeter. Till exempel skriver Richard Nelson att alla evolutionära modeller han känner till bygger på Schumpeters synsätt.³³ Enligt Schumpeter är en entreprenör den som åstadkommer ekonomisk utveckling genom att identifiera och introducera innovationer i form av³⁴:

1. en ny vara eller en ny kvalitet av en vara införs
2. en ny produktions- eller marknadsföringsmetod lanseras
3. en ny marknad öppnas
4. en ny källa till råvaror eller halvfabrikat erövrar
5. en ny organisation genomförs

I dagligt tal förknippas innovationer mest med teknologiska innovationer, men Schumpeter använder således en bredare definition, som bl a inkluderar bildandet av nya organisationer. Detta synsätt överstämmer väl med såväl Dahmén's som Eliasson's.³⁵

En slutsats i *Den svenska tillväxtskolan* är att organisatoriska innovationer många gånger är viktigare än andra slags innovationer, t ex tekniska innovationer. Detta eftersom andra typer av innovationer är ett resultat av fungerande organisationer som tillåter och stimulerar den mänskliga kreativiteten, vilken är varje innovations moder. Denna slutsats skiljer sig från den som dras i traditionell nationalekonomisk teori, som i bästa fall diskuterar teknologiska innovationer och som i princip helt negligerar organisatoriska innovationer.

Historisk forskning har också visat att organisatoriska innovationer har varit viktiga och i flera fall en förutsättning för teknologiska innovationer och ekonomisk tillväxt. Nathan Rosenberg och L E Birdzell³⁶ framhåller t ex betydelsen av den organisatoriska innovationen aktiebolaget för västerlandets tekniska och ekonomiska utveckling. Ett annat exempel är bokföringens betydelse för handel och tillväxt.

Den entreprenöriella processen leder till vad Schumpeter kallade för *kreativ förstörelse*, där gammal industri slås ut av och ersätts av ny. Processen medför en strukturomvandling av

---

³³ Nelson, 1995.

³⁴ Schumpeter, 1934, s 66. En svensk översättning finns i Schumpeter 1994, s. 2.

³⁵ Jämför exempelvis med Dahmén, 1991, s. 137.

³⁶ Rosenberg & Birdzell, 1986

ekonomin där nya företag startas, företag expanderar, företag kontraherar och företag avvecklas.

Institutionernas avgörande betydelse

Inom *Den svenska tillväxtskolan* betonas institutionernas betydelse för företagandet. Institutioner kan förenklat översättas med ”samhällets spelregler”, d v s dess lagar och regler. Dessa kan vara av både formell och informell karaktär, t ex skattelagstiftning och normer. Framför allt är det kontraktsfriheten och äganderätten, d v s rätten att sköta en tillgång, rätten till tillgångens avkastning och rätten att sälja tillgången, som är betydelsefulla för företagandet och den industriella omvandlingen.

Det är dessa spelregler som bestämmer individernas frihet, vilken i sin tur driver individer och företag att söka och tillämpa kunskap om hur på bästa sätt producera efterfrågade varor och tjänster. Rätten att disponera sina tillgångar fritt gör att konsumenterna kan välja bland alla varor och tjänster och köpa dem som skänker störst nytta. Det är också rätten att fritt disponera tillgångarna som gör att entreprenörer kan etablera sig varhelst de ser en vinstmöjlighet. Konsumentens valfrihet och företagets etableringsfrihet utgör grundstenar i konkurrensen och marknadsdynamiken. Avkastningen på olika tillgångar påverkas också av äganderätten, t ex genom beskattning och arvsskatt.

Man kan spekulera i om institutionella forskare och ekonomer inom *Den svenska tillväxtskolan* framöver kommer att mötas och bedriva gemensam forskning och teoriutveckling. Tankesätten är lika och teoribildningarna kompletterar varandra väl. Rosenberg och Birdzell ifrågasätter till exempel varför västvärlden utvecklades ekonomiskt snabbare än andra länder trots att t ex Kina tidigt var betydligt mer tekniskt högtstående än västvärlden. Deras slutsats är att västvärldens institutioner i mycket högre utsträckning främjade entreprenörskap och företagande.³⁷ Douglass North och Robert Thomas kommer till samma slutsats när de undersöker varför industrialiseringen påbörjades i England och inte någon annanstans. De skriver att England tidigt skapade ett regelverk och lagar som tryggade den privata äganderätten och därigenom gav incitament till innovationer och industriellt företagande.³⁸ Johan Myhrman, som utifrån ett likartat perspektiv har analyserat den svenska ekonomiska utvecklingen, drar slutsatsen att den lägre ekonomiska tillväxt Sverige upplevt

---

³⁷ Rosenberg & Birdzell, 1986.

³⁸ North & Thomas, 1973.

sedan 1970-talets början jämfört med tidigare perioder är ett resultat av att lagar och regler ändrats och blivit mer oförmånliga för entreprenörer och företag.³⁹

Enligt resonemanget ovan kan *Den svenska tillväxtskolan* utvidgas med ytterligare ett ”block” – ett institutionellt block – för att förklara ekonomisk tillväxt. Dahmén’s utvecklingsblock betecknar en anhopning av industriell verksamhet med hög ekonomisk potential som håller på att realiseras ekonomiskt. Det består av den ursprungliga innovationen kompletterad med investeringar i närliggande teknologi samt fysiska investeringar. Eliassons kompetensblock, betonar att en innovation, förutom kompletterande teknologiska och fysiska investeringar, även behöver understödjas av investeringar i kompletterande kompetens.

Slutsatsen är att ekonomisk tillväxt kräver:

1. Expansiva *utvecklingsblock* bestående av innovationer som introducerats av olika entreprenör och som kompletterats med fysiska investeringar och investeringar i närliggande teknologi.
2. Kompletta *kompetensblock* bestående av alla de kompetenser som krävs för att skapa, välja och identifiera lönsamma produkter samt föra dem till produktion i industriell skala.
3. Ett *institutionellt block* bestående av lagar och regler som garanterar näringsfrihet och privat äganderätt, vilket utgör förutsättning för entreprenörskap och företagande.

Ett exempel på vad som kan hända om det institutionella blocket saknats men sedan faller på plats är Sveriges egen utveckling från 1870 till 1970, då endast Japan hade högre ekonomisk tillväxt. Grunden för denna utveckling lades genom en rad genomgripande institutionella reformer under 1840-, 1850- och 1860-talen. Exempel på länder som genomgått en motsvarande process i modern tid är Irland och Nya Zeeland, där skattesänkningar och generella avregleringar lade grunden för en uthållig tillväxt. Det finns i dag en omfattande empirisk litteratur som demonstrerar att ekonomisk frihet har fundamental betydelse för den ekonomiska tillväxten.⁴⁰

För enskilda industrier kan nämnas avregleringen av den amerikanska telekommunikationsmarknaden, vilken enligt Eliasson⁴¹ gav upphov till en enorm dynamik

---

³⁹ Myhrman, 1994.

⁴⁰ Se t ex Barro, 1990, och de Haan & Sturm, 2000.

⁴¹ Eliasson, 1996.

och förmodligen räddade de amerikanska företagen från att bli utslagna av japanska konkurrenter.

Kritiken av traditionell nationalekonomi

Hur skiljer sig då *Den svenska tillväxtskolan* ifrån mer traditionell neoklassisk nationalekonomi? Som framgått inledningsvis utgår hela skolbildningen ifrån en kritik av den traditionella forskningens betoning av jämviktstillstånd och statistiska aggregat, som exempelvis total konsumtion, totalt sparande eller totala investeringar, vilka man menar är direkt vilseledande för den som vill förstå verklig industriell omvandling och ekonomisk tillväxt. Vidare saknar den neoklassiska nationalekonomin i stor utsträckning det institutionella perspektiv som här förespråkats. Insikten att exempelvis ekonomisk frihet och privat äganderätt har avgörande betydelse för den ekonomiska tillväxten är dessvärre långt ifrån utbredd. Dahmén har i flera sammanhang hävdats att de vanliga nationalekonomerna helt enkelt har "stängt in sig och blivit redskapsbodens fångar" i stället för att intressera sig för verkligheten.⁴²

Ett annat sätt att beskriva skillnaden i synsätt är att peka på att företagaren eller entreprenören och den funktion han fyller inom *Den svenska tillväxtskolan* överhuvudtaget inte existerar i traditionell nationalekonomisk teori. Detta förhållande har i sin tur i mångt och mycket sin grund i hur respektive skolbildning ser på det s k resursallokeringsproblemet.

I traditionell neoklassisk teori antas att mängden av varor och tjänster är begränsad. Vidare antas att all teknik är känd, att alla individer har fullständig information om allt och alla. Det för *Den svenska tillväxtskolan* så viktiga kunskapsproblemet existerar inte. Därmed existerar inte heller den entreprenöriella funktionen i form av en företagare som söker efter nya vinstmöjligheter genom att tillämpa ny kunskap. Entreprenören är p g a antagandena bortdefinierad i den traditionella teorin. Detta får en helt avgörande betydelse för analysen.

I den traditionella litteraturen blir resursallokering i stället ett maximeringsproblem, där den representativa konsumenten och det representativa företaget utifrån givna preferenser och känd teknologi maximerar användningen av resurser. Så är inte fallet inom *Den svenska tillväxtskolan*. Här är utgångspunkten som visats en annan. Initialt saknar producenterna information om konsumenternas preferenser och konsumenterna har heller inte automatisk information om de olika producenternas utbud, tillförlitlighet, etc. Vidare har producenterna

inte heller fullständig information om tillgänglighet och kvalitet på råvaror, arbetskraft och realkapital. Ägarna till faktortillgångarna har också ofullständig information om producenterna, deras antal, vilka de är, deras efterfrågan, tillförlitlighet, o s v. Vidare har producenterna inte fullständig information om olika produktionsprocesser, sätt att distribuera varor och tjänster, mm.

Upprepad handel och samarbete mellan parter kommer att undanröja en del av informationsproblemet, men ett företag, en konsument eller en ägare till en faktortillgång kommer aldrig att få fullständig information om samtliga motparter, all teknik eller alla alternativ som står till buds. Det enda som det går att veta är att det företag som bättre än konkurrenterna lyckas tillfredsställa konsumenternas behov kommer att gå med vinst och överleva.

Några policyimplikationer

Vad innebär då *Den svenska tillväxtskolans* analys och slutsatser för möjligheten att på politisk väg bidra till uthållig tillväxt?

En av de viktigaste slutsatserna är att expansiva utvecklingsblock och kompletta kompetensblock inte kan planeras fram utan bara utvecklas genom enskilda entreprenörers idéer och initiativ. Den för tillväxten så centrala kompetensen och kunskapen kan bara utvecklas på marknaden och i företagen, och är helt enkelt inte tillgänglig på central nivå.

Politikens viktiga uppgift är därför att tillse att bästa möjliga förutsättningar skapas för företagande och entreprenörskap i allmänhet, och det innovativa företagandet i synnerhet. Den entreprenörsdrivna delen av ekonomin bör vara så stor som möjlig. Det måste bli attraktivt för företagare och industrialister att etablera och expandera lokalt och globalt konkurrenskraftiga företag i Sverige. Villkoren måste vara goda såväl för att utveckla kommersiellt gångbara innovationer som för de kompletterande investeringar som möjliggör stora industriella utvecklingsblock. Framväxten av kompletta kompetensblock bör stimuleras genom ändamålsenliga institutioner för varje relevant aktör.

Metoden att åstadkomma detta är att utveckla det *institutionella blocket* så att lagar och regler ger goda förutsättningar för entreprenörskap och företagande. Detta görs genom att stärka den

---

⁴² Dahmén, 1999. Se även Lindbeck, 2001, som intressant nog för ett liknande resonemang.

privata äganderättens olika delar, d v s rätten till avkastning från, rätten att förvalta och rätten att sälja en tillgång. Några exempel på åtgärder som krävs är följande:

- Avreglera ekonomin som helhet från institutioner som hindrar avtalsfrihet, nyetablering och företagande. Detta innebär att hela ekonomin konkurrensutsätts, även skola, vård och omsorg.
- Tillse att skattelagstiftningen stimulerar såväl riskfyllt entreprenörskap, som utvecklingen av företag till industriell skala, t ex bör de särskilda fåmansbolags- (3:12) reglerna avskaffas.
- Se till att konkursinstitutet fungerar effektivt och möjliggör snabb avveckling av icke-konkurrenskraftiga företag.
- Se till att marknadens institutioner värnas och reglerna efterlevs genom att de rättsvårdande institutionerna ges tillräckliga resurser och erforderlig kompetens.

För Sveriges del innebär detta en rejäl utmaning.

Litteratur

Alchian, A., 1950, "Uncertainty, Evolution and Economic Theory". *Journal of Political Economy*, vol 58, s 211-221.

Barro, R, 1990, "Economic Growth in a Cross Section of Countries", *Quarterly Journal of Economics*, vol 106, s 407-443.

Carlsson, B (red), 1995, *Technological Systems and Economic Performance: The Case of Factory Automation*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Carlsson, B (red), 1997, *Technological Systems and Industrial Dynamics*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Carlsson, B (red), 2002, *Technological Systems in the Bio Industries: An International Study*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Carlsson, B & Henriksson, R, 1991, *Development Blocks and Industrial Transformation*. Stockholm: IUI.

- Carlsson, B & Stankiewicz, R, 1991, "On the Nature, Function, and Composition of Technological Systems". *Journal of Evolutionary Economics*, vol 1, nr 2, s 93-118.
- Dahmén, E, 1942, *Ekonomisk strukturanalys. Begreppet felinvestering som konjunkturteoretiskt instrument*. Licentiatavhandling i nationalekonomi. Lunds universitet.
- Dahmén, E, 1950, *Svensk industriell företagarverksamhet*, doktorsavhandling i nationalekonomi. Stockholm: Industriens utredningsinstitut.
- Dahmén, E, 1980, "Hur studera industriell utveckling", i Dahmén, E & Eliasson, G (red), *Industriell utveckling i Sverige. Teori och verklighet under ett sekel*. Stockholm: IUI.
- Dahmén, E, 1988, "Development Blocks in Industrial Economics". *Scandinavian Economic History Review & Economy and History*, vol 36, s 3-14.
- Dahmén, E, 1991, "Development Blocks in Industrial Economics", i Carlsson, B & Henriksson, R, 1991, *Development Blocks and Industrial Transformation*. Stockholm: IUI.
- Dahmén, E, 1999, "Fångenskap i redskapsboden", i Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Årsbok 1999.
- Davidsson, P, Lindmark, L & Olofsson, C, 1994. *Dynamiken i svenskt näringsliv*. Lund: Studentlitteratur.
- De Haan, J & Sturm, J-E, 2000, "On the Relationship between Freedom and Economic Growth", *European Journal of Political Economy*, vol 16, s 215-241.
- Eliasson, Gunnar, 1987. *Technological Competition and Trade in the Experimentally Organised Economy*. Research Report No. 32. Stockholm: IUI.
- Eliasson, G, 1990, "The Firm as a Competent Team", *Journal of Economic Behavior and Organization*, vol 13, s 275 – 298.
- Eliasson, Gunnar, 1995. *Teknologigenerator eller nationellt prestigeprojekt? Exemplet svensk flygindustri*. Stockholm: City University Press.

- Eliasson, G, 1996, *Firm Objectives, Controls and Organization. The Use of Information and the Transfer of Knowledge within the Firm*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- Eliasson, G & Eliasson, Å, 1996, "The Biotechnical Competence Bloc", *Revue d'Economie Industrielle*, 78, 4⁰ Trimestre, s 7-26.
- Glete, J, 1994, *Nätverk i näringslivet*. Stockholm: SNS Förlag.
- Hébert, R & Link A, 1989, "In Search of the Meaning of Entrepreneurship". *Small Business Economics*, vol 1, nr 1, s 39-49.
- Hayek, F, 2002, *Kunskap, konkurrens och rättvisa – Hayek om marknadsekonomins processer*. Stockholm: Ratio.
- Johansson, D, 2001, *The Dynamics of Firm and Industry Growth: The Swedish Computing and Communications Industry*, doktorsavhandling i industriell ekonomi. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan.
- Karlson, N, 2002, *The State of State: Invisible Hands in Politics and Civil Society*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Lazerson, M & Lorenzoni, G, 1999, "The Firms that Feed Industrial Districts: A Return to the Italian Source", *Industrial and Corporate Change*, vol 8, June, s 235 – 266.
- Lindbeck, A, 2001, "Economics in Europe", *CESifo Forum*, vol 2, nr 1, s 31-32.
- Mathias, P, 1969, *The First Industrial Nation: An Economic History of Britain 1700-1914*. London: Methuen.
- Myhrman, J, 1994, *Hur Sverige blev rikt*. Stockholm: SNS Förlag.
- North, D & Thomas, R, 1973. *The Rise of the Western World: A New Economic History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nelson, R, 1995, "Recent Evolutionary Theorizing about Economic Change". *Journal of Economic Literature*, vol XXXVIII, March, s 48-90.
- Rosenberg, N & Birdzell L, 1986, *How the West Grew Rich: The Economic Transformation of the Industrial World*. Basic Books Inc: New York.
- Schumpeter, J, 1911/1934, *The Theory of Economic Development*. London: Transaction Publishers, London.

- Schumpeter, J, 1942, *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Row.
- Schumpeter, J, 1994, *Schumpeter om skapande förstörelse och entreprenörskap. I urval av Richard Swedberg*. Stockholm: Ratio.
- Schön, L, 2000, *En modern svensk ekonomisk historia. Tillväxt och omvandling under två sekel*. Stockholm: SNS Förlag.
- Wicksell, K, 1898/1965, *Geldzins und Güterpreise*. New York: AMK Bookseller.
- Åkerman, J, 1928, *Om det ekonomiska livets rytmik*. Doktorsavhandling i nationalekonomi. Lunds Universitet.
- Åkerman, J, 1939, 1944, *Ekonomisk teori: Del 1 och 2*. Lund: Gleerup.
- Åkerman, J, 1950, "Institutionalism". *Ekonomisk Tidskrift* 1-14.